

**Yayın Geliş Tarihi:** 25.08.2020  
**Yayına Kabul Tarihi:** 16.10.2020  
**Online Yayın Tarihi:** 31.12.2020  
<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.785245>

Dokuz Eylül Üniversitesi  
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi  
Cilt: 22, Sayı: 4, Yıl: 2020, Sayfa: 1715-1733  
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

*Araştırma Makalesi*

## ALÂEDDİN HÜSEYİN CİHANSÛZ'UN GAZNE ŞEHRİNİ İSTİLASI

Vural ÖNTÜRK\*

### Öz

*Afganistan ile Herat arasındaki dağlık bölgede hüküm süren Gurlular (552-612/1157-1216), bağımsız ve müstakil bir devlet haline geldikleri zamana kadar Gazneliler Devleti'nin (352-582/963-1186) tabiiyeti altında kalmışlardır. Gazneli hükümdarı Sebüktegin'den (366-387/977-997) başlamak üzere Sultan Mahmud (388-421/998-1030), Sultan Mesûd (421-432/1030-1041) ve Sultan İbrahim (451-492/1059-1099) dönemlerinde Gur bölgesine çeşitli seferler düzenlenmiştir. Bu seferler neticesinde Gurlular itaat altına alındığı gibi bu coğrafyada İslamiyet'in yayılması da hız kazanmıştır. Gaznelilerin gerileme dönemi hükümdarlarından Sultan Behramşâh (511-552/1117-1157) zamanında ise Gazneli-Gurlu mücadeleleri farklı bir safhaya girmiştir. Behramşâh'ın tâbi Gurlular aleyhine dış siyasette almış olduğu yanlış kararlar iki devleti karşı karşıya getirmiş ve taraflar arasında meydana gelen savaşlar Gaznelilerin çöküş sürecini hızlandırmıştır. Bu dönemde Gurlular tahtında bulunan Alâeddin Hüseyin b. İzzeddin Hüseyin'in (544-556/1149-1161) iki kardeşinin Behramşâh tarafından öldürülmesi, kendisinde bu devlete karşı büyük bir intikam hürsüne sebebiyet vermiştir. Gaznelilere karşı elde etmiş olduğu zaferlerden sonra Gazne şehrini yakıp yıkması tarihlerde kendisinin Cihansûz lakabıyla anılması ile sonuçlanmıştır. Bu çalışmada Sultan Alâeddin Hüseyin Cihansûz'un Gaznelilerle mücadelesi ve Gazne şehrini istilası ele alınmıştır.*

**Anahtar Kelimeler:** Alâeddin Hüseyin, Sultan Behramşâh, Gurlular, Gazneliler, Gazne.

## 'ALĀ'-AL-DĪN ḤOSAYN JAHĀNSŪZ'S INVASION TO THE GAZNE CITY

### Abstract

*The Ghurids (552-612/1157-1216), which reigned in the mountainous region between Afghanistan and Herat, remained under the domination of the Ghaznavids State (352-582/963-1186) until they became an independent and detached state. Various*

---

*Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):*

Öntürk, V. (2020). Alâeddin Hüseyin Cihansûz'un Gazne şehrini istilası. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (4), 1715-1733

\* Araş. Gör. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0003-2132-0305, vuralonturk@hotmail.com

campaigns were organized to the Ghur region during the reign of Sultan Maḥmūd (388-421/998-1030), Sultan Mas'ūd (421-432/1030-1041) and Sultan Ebrāhīm (451-492/1059-1099), starting from the Ghaznavid ruler Sebüktingin (366-387/977-997). As a result of these expeditions, the Ghurids were obeyed and the spread of Islam in this geography also gained speed. In the time of Sultan Bahrāmšāh, who was ruler of the period of decline, the Ghaznavids-the Ghurids struggles entered a different phase. The wrong decisions taken by Bahrāmšāh against the Ghurids in foreign politics confronted the two states and the wars between the parties accelerated the collapse of the Ghaznavids. In this period, the killing of two brothers of 'Alā'-al-dīn Ḥosayn Jahānsūz b. 'Ezz-al-Dīn Ḥosayn (544-556/1149-1161), who was under the throne of the Ghurids, by Bahrāmšāh, caused a great ambition for revenge against this state. After the victories against the Ghaznavids, the burning of the city of Ġazna resulted with mention as his nickname "Jahānsūz". In this study, the struggle of Sultan 'Alā'-al-dīn Ḥosayn Jahānsūz with the Ghaznavids and the invasion of the city of Ġazna were discussed.

**Keywords:** 'Alā'-al-dīn Ḥosayn, Sultan Bahrāmšāh, The Ghurids, The Ghaznavids, Ġazna.

## GİRİŞ

Gurlular Devleti tarihinde *Ebû Selâtin* lâkabıyla nam bulan İzzeddin Hüseyin'in (493-541/1100-1146) yedi oğlu vardı. Bunların isimleri Fahrüddin Mes'ûd, Melikü'l-Cibâl Kutbüddin Muhammed, Seyfüddin Sûrî, Bahâüddin Sâm, Alâeddin Hüseyin, Muhammed Harnâk ve Şücâüddin Ebû Ali idi<sup>1</sup>. Çocuklardan yaşça en büyük olanı Fahrüddin Mes'ûd'du. Ondan sonra Kutbüddin Muhammed gelmekteydi. Fahrüddin Mes'ûd'un annesi bir Türk cariyeydi. Seyfüddin Sûrî, Bahâüddin Sâm, Alâeddin Hüseyin, Muhammed Harnâk ve Şücâüddin Ebû Ali aynı anneden dünyaya gelmişlerdi. Melikü'l-Cibâl Kutbüddin Muhammed'in annesi ise zikredilen beş kardeşin annelerinin hizmetçisiydi. İzzeddin Hüseyin'in vefatından sonra yerine asil bir anadan doğmuş olması hasebi ile üçüncü oğlu Seyfüddin Sûrî (541-544/1146-1149) geçti (Cüzcânî, 1342, I, s. 334-335). Yeni hükümdar Gurlu tahtına oturduktan sonra ilk iş olarak devletin uhdesinde bulunan toprakları kardeşleri arasında taksim etti. Bu paylaşımında Verşad<sup>2</sup>, Melikü'l-Cibâl Kutbüddin Muhammed'e verildi. Muhammed orada dârü'l-mülkünü kurdu. Ancak bir müddet sonra o kendisine düşen Verşad şehrini beğenmeyerek Cüzcânî'nin ifadesiyle *asaletine uygun güzel bir şehir ve güçlü bir kale bulmak amacıyla* (Bayur, 1987, I, s. 252; Cüzcânî, 1342, I, s.336) adamlarını Gur bölgesinin değişik yerlerine gönderdi. Nihayetinde korunaklı bir arazi yapısına sahip olan Fîrûzkûh şehrinde karar kılındı.

<sup>1</sup>*Târîh-i Fîrişte*'de kardeşler büyükten küçüğe şu şekilde sıralanır: Birincisi Bâmiyân Melik'i Fahrüddin Mes'ûd, ikincisi Behramşâh'ın damadı Kutbüddin Muhammed, üçüncüsü Şücâüddin Ali idi ki gençlik zamanında öldü, dördüncüsü Kandehar'a bağlı olup Gur yakınlarında bulunan Zemindâver emîri Nâsîrüddin Muhammed, beşincisi Seyfüddin Sûrî, altıncısı Bahâüddin Sâm ve yedincisi Alâeddin Hüseyin. Bkz. (Esterabâdî, t.y., s. 128).

<sup>2</sup>Abdulhay Habîbî *Tabakât-ı Nâsîrî*'nin çeşitli yazmalarında bu ismin Versad, Versale, Verşada ve Verşar şekillerinde geçtiğini söylemektedir. Bkz. (Cüzcânî, 1342, I, s. 335, d.n. 8).

Kutbüddin Muhammed burada payitahtını kurup şehrin imarı ile uğraştı<sup>3</sup>, ayrıca Fîrûzkûh Kalesi'ni inşa etti ( Hourcade, 1999, ss. 636-639; Köprülü, 1978, s. 655). Sultan Sûrî Estiyâ<sup>4</sup> şehri ve kalesini kendi merkezi yaptı. Melik Nâsirüddin Muhammed'e Madin<sup>5</sup> verildi. Bahâüddin Sâm Mandeş'in merkezi Sengeh'e atandı. Vecir bölgesi Sultan Alâeddin'e, Kîş (Keş, Kesî, Keşe) bölgesi Melik Fahrüddin'e, Hermas vilayeti ise Şücâüddin Ebû Ali'ye bırakıldı (Cüzcânî, 1342, I, ss. 336, 340).

Melikü'l-Cibâl Kutbüddin Muhammed Fîrûzkûh'ta payitahtını kurduktan birkaç ay sonra kardeşleri ile anlaşmazlığa düşerek Gazneli hükümdarı Behramşâh'a iltica etti. Mehmet Altay Köymen'e göre Kutbüddin Muhammed Gazne'ye muvasalattan önce Herat'a saldırmış ve şehri ele geçirmiştir. Büyük Selçuklu Devleti'nin Katvan bozgunundan (536/1141) istifade eden Kutbüddin Muhammed, Horasan istikametinde ilerleyerek Herat'ı almış ve Belh'e kadar ilerlemiştir. Hatta Katvan muharebesinden sonra Gurlu hâkimiyetine geçmeyi Selçuklu Devleti tebaası olarak kalmaya tercih eden Herat şehri halkı, Gurluları kendileri davet etmiştir. Kutbüddin Muhammed burada âdil bir idare kurmuş ve halk da bu durumdan memnun kalmıştır. Sultan Sencer Gurluların şehri ele geçirmesinden sonra Sistân meliki Tâcüddin Ebû'l-Fazl'a 541/1147'de bir ferman göndermiştir. O, Herat'ı geri almak amacıyla gerçekleştireceği sefer için Tâcüddin'den yardım talebinde bulunmuştur. Ancak Tâcüddin Ebû'l-Fazl hastalığı sebebi ile Sencer'in çağırısına olumsuz cevap vermiştir (Köymen, 2011, I, s. 353). Sencer'in, ordu komutanlarından Kamac'ın komutasında gönderdiği Selçuklu ordusu da Gurlulara yenilmekten kurtulamamıştır (Alptekin, 1989, s.179). Daha sonra Sultan Sencer bizzat Gurlularla savaşmış ve şehri tekrar ele geçirmiştir (Szuppe, 2003, ss. 206-211; Şahin, 2013, s. 111; Togan, 1987, s. 431).

Kutbüddin Muhammed'in Gazne'ye gidişi ile ilgili çeşitli rivayetler vardır. Bunlardan birisine göre Kutbüddin Muhammed Fîrûzkûh'ta bağımsız bir hükümdar gibi davranmaya başlamış ve bu durum kardeşleri tarafından hoş karşılanmamıştır. Ortaya çıkan anlaşmazlık sonucunda da Fîrûzkûh'u terk edip Gazne'ye çekilmiştir (Cüzcânî, 1342, I, ss. 336, 340). Diğer bir rivayete göre Kutbüddin Muhammed Gazne'ye saldırmayı tasavvur etmiş, bunun farkına varan Sultan Behramşâh bir hile ile kendisini yanına çağırıp birkaç gün sonra hapse atmıştır (Esterabâdî, t.y., 128). Bu konuda İbnü'l-Esîr ise şöyle söylemektedir: *Seyfüddin Sûrî'nin kardeşi Muhammed b. el-Hüseyin, Sebüktegin hanedanından Gazne sultanı Behramşâh b. Mes'ûd b. İbrahim ile sıhriyyet) tesis etmiş ve bu sıhriyyet dolayısıyla şan ve şöhreti artmış, himmeti yücelmişti. Muhammed b. el-Hüseyin daha sonra büyük bir ordu*

<sup>3</sup>Bu şehrin etrafı iki fersah uzunluğunda duvar ile çevrildi ve bir av alanı görüntüsü kazandı. Bazı yerlerinde büyük kasırlar inşa edildi. Kutbüddin burada bir hükümdarın sahip olabileceği bütün hasletlere sahipti. Bkz. (Esterabâdî, t.y., s. 128).

<sup>4</sup> Gazne ve Herat arasında bir dağ ismidir. Bkz. (Cüzcânî, 1342, I, s. 336, d.n. 4).

<sup>5</sup> *Tabakât-ı Nâsirî* yazmalarında Kâdis ya da Fâris olarak adlandırılmaktadır. Eseri İngilizceye tercüme eden Raverty bu yerin doğru yazılışının Kades olduğunu söylemektedir (Raverty, 1881, I, s. 367).

*teşkil edip Gazne'yi ele geçirmek üzere yürüdü. Başka bir rivayete göre ise, Muhammed oraya hizmet ve ziyaret maksadıyla gittiğini söylemesine rağmen aslında hileyle ve haince Gazne'ye hâkim olmak istiyordu. Behramşâh bunu anladı, onu yakalayıp hapse attı (İbnü'l-Esîr, 1987, XI, ss. 123-124).*

Sultan Seyfüddin Sûrî yaş sıralamasında İzzeddin Hüseyin'in yedi oğlundan üçüncüsüyüdü. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi o asil bir anadan dünyaya gelen beş kardeşin de en büyüğüdü. Dolayısıyla babasından sonra tahta geçmesinin ağabeyi Kutbüddin Muhammed nezdinde hoş karşılanmadığı ve Kutbüddin Muhammed'in Firûzkûh'ta bir müddet bağımsız hareket ettikten sonra Gazne'ye çekildiği sonucu çıkarılabilmektedir (Mustafa Khan, 1949, s. 200). Bu konu hakkında, istifadeye açık bazı kaynaklarda Kutbüddin Muhammed'in Gazne tahtını ele geçirmek tasavvurunda olduğu yönünde bilgiler mevcuttur (el-Ömerî, 2014, s. 275; İbnü'l-Esîr, 1989, XI, s. 24; Mîrhând, 1338, IV, 786). Ancak onun metbû olarak tanıdığı Gazneli hükümdarı Behramşâh'a karşı böyle bir harekette bulunacak güç ve kudrete sahip olmadığı aşikârdır. Cüzcânî de bu hususta Melikü'l-Cibâl Kutbüddin Muhammed'in kardeşleri ile arasının açıldığını ve bu sebeple onlara öfkelenip Gazne'ye çekildiğini yazmaktadır (Cüzcânî, 1342, I, s. 336).

#### **Gazneliler İle Gurlular Arasında Kan Davasının Ortaya Çıkması**

Kutbüddin Muhammed yakışıklı, zamanın telakkisine göre nazik ve cömert bir şahsiyetti. Gazne'ye geldikten sonra bu meziyetleri dolayısıyla az zamanda payitaht halkının sevgi ve sempatisine mazhar oldu. Şöhreti gün geçtikçe yayıldı. Ayrıca Gazneli sultanı Behramşâh'ın kızı ile de evlendi (Esterabâdî, t.y., s. 128). Kutbüddin'in Gazneli hanedanı içinde bu denli yükselişini çekemeyen bazı kimseler, hakkında dedikodular çıkarmaya başladılar. Dedikoduların odak noktasında, onun Gazne tahtını ele geçirmek için gizlice teşebbüslerde bulunduğu, bu maksatla halka para dağıtıp Behramşâh'a karşı isyana teşvik ettiği ve ayrıca Gazne haremünde gözü olduğu yönünde ifadeler yer almaktaydı. Buna dâir haberler Behramşâh'a iletildiğinde o herhangi bir tahkikat yaptırmaksızın bir gece mülteci Gur emîrini zehirli şerbet içirerek öldürttü (540-1146). Kutbüddin Muhammed Gazne'ye defnedildi. Bu hadise Gurlular ve Gazneliler arasında amansız mücadelelerin başlamasına ve uzun vadede dolaylı olarak Gaznelilerin yıkılışına sebep olmuştur (Bayur, 1987, I, s. 252; Cüzcânî, 1342, I, s. 336; Dames, 1997, s. 827; Esterabâdî, t.y., s. 128; İbnü'l-Esîr, 1989, XI, s. 24; Köymen, 2011, I, s. 361; Merçil, 2007, s. 89; Mustafa Khan, 1949, s. 200).

Gur hükümdarı Seyfüddin Sûrî kardeşinin beyhûde katlini haber alır almaz Behramşâh'tan intikam almak niyetiyle bölgenin değişik kısımlarından büyük bir ordu toplayıp Gazne üzerine sefere çıktı<sup>6</sup>. Bu arada diğer bir kardeşi Bahâüddin Sâm'ı kendi vekili tayin edip Gur bölgesinin yönetimi ile görevlendirdi. Behramşâh

<sup>6</sup> *Târih-i Firişte*'de Sûrî'nin de Kutbüddin Muhammed'in yanında olduğu ve onun öldürülmesinden sonra kaçıp Gur bölgesine geldiği yazmaktadır. Bkz. (Esterabâdî, t.y., s. 128).

Gur ordusunun harekete geçtiğini duyunca Gazne ve Hindistan arasında bulunan ve gayet muhkem bir kasaba olan Kurramân'a<sup>7</sup> kaçtı. Böylece Seyfüddin Sûrî hiçbir mukavemetle karşılaşmadan şehri ele geçirip Gazne tahtına oturdu ve sultan unvanını aldı (543/1148)<sup>8</sup>. Gurlulardan sultan unvanını alan ilk kişi Seyfüddin Sûrî'dir (Cüzcânî, 1342, I, s. 393; Hasan b. Şihâh b. Hüseyin, vr. 255b; Hilleison, 1979, s. 454; İbnü'l-Esîr, 1989, XI, s. 124).

Sûrî Gazne'de hâkimiyetini tam manasıyla tesis ettikten sonra Gur'a dönmekten vazgeçti. Şu halde o, Gazne şehri asıl payitaht olmak üzere Fîrûzkûh'u kardeşi Bahâüddin Sâm'a bırakmış oluyordu (Cüzcânî, 1342, I, s. 393; Köymen, I, s. 362). Behramşâh'ın Hindistan taraflarına kaçışından sonra Gazne'de kalan ileri gelenler, şimdi itaat etmeye mecbur oldukları Gur sultanı tarafından bolca ihسانlara mazhar oldular. Seyfüddin Sûrî hazinenin kapılarını açıp cülus bahşişini Gazne halkına tevdi etmekle esasen kendisine karşı gerçekleşebilecek bir isyan hareketini engellemek maksadını taşıyordu. Buna ilaveten Gazne mensubu bazı kişiler Sultan Sûrî'nin devlet teşkilatında da yer almaya başladılar<sup>9</sup>.

Sultan Seyfüddin Sûrî devlet kademelerinde de göreve layık gördüğü Gazne ileri gelenlerinin kendisine sadakatle bağlı kalacağı inancıyla bir takım yanlış hamleler yaptı. Öyle ki kış mevsimi yaklaştığında yanında bulunan Gur emîr ve ileri gelenlerine ailelerinin yanına dönmeleri için müsaade etti<sup>10</sup>. Gur sultanının refakatinde veziri Seyyid Mecidüddin Musevî ile birlikte çok az bir kuvvet kaldı<sup>11</sup>. Ancak hanedana sadık Gazneli halkının, ileri gelenler kadar Gur tahakkümünü

<sup>7</sup> Kurramân şehri Gazne ve Hindistan arasında bulunan dağlık bölgede Afganlar tarafından korunma amaçlı imar edilmiş bir kasabadır. Bkz. (Esterabâdî, t.y., s. 121; Yâkut el-Hamevî, 1977, IV, s. 266).

<sup>8</sup> Mîrhând Seyfüddin Sûrî'nin kardeşi Alâeddin Hüseyin tarafından Gazne'de tahta çıkarıldığını, Alâeddin Hüseyin'in daha sonra Gur bölgesine döndüğünü söylemektedir. Ancak Cüzcânî'de bu bilgiye rastlanmamaktadır. Ona göre Alâeddin Hüseyin ve diğer kardeş Bahâüddin Sâm, Seyfüddin Sûrî'nin Gazne seferine katılmayarak Sultan tarafından Gur bölgesinde bırakılmıştı. Bkz. (Mîrhând, 1338, IV, s. 786). Bu hususta benzer ifadeler *Mecmâü'l-Ensâb* adlı eserde de rastlanılmaktadır. Buna göre: Alâeddin Hüseyin 522/1128 yılında orduyu Gazne'ye çekti ve Behramşâh ile savaştı. Behramşâh ondan kaçtı. Alâeddin Gazne şehrini zapt etti. Kardeşi Seyfüddin'i Gazne tahtına oturttu. Kendisi geri döndü. Onun yokluğu duyulduğu zaman Behramşâh fırsat yakaladı ve geri dönüp Gazne'yi ele geçirdi. Bkz. (Şebânkâreî, 1376, s. 122).

<sup>9</sup> Behramşâh, Sultan Sencer'in kumandanlarından İmâdü'd-din Kamac'a yazdığı bir Fetihnâme'de Gur Devleti hizmetine geçen bu kişilerden nankör diye bahsetmiştir. Bkz. (Köymen, 1951, 574).

<sup>10</sup> Ghulam Mustafa Khan *Tabakât-ı Nâsiri*'den hareketle Seyfüddin Sûrî'nin yanında bulunan genç kardeşlerini ve sadık saray mensuplarını geri gönderdiğini söylemektedir. Ancak mezkûr eserde kardeşlerin Seyfüddin Sûrî'nin yanında bulduklarına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bkz. (Mustafa Khan, 1949, s. 201). Daha önce de ifade edildiği gibi sultandan sonra yaş sirlamasında en büyük kardeş olan Bahâüddin Sâm vekil olarak Fîrûzkûh'ta bırakılmıştı.

<sup>11</sup> Şemsüddin Muhammed el-Musevî, Gur-Gazne savaşı esnasında Bahâüddin Sâm, Alâeddin Hüseyin ve kardeşlerin amcası Bâmiyân meliki Fahrüddin Mes'ûd'un da savaşa katıldıklarını ve Gaznelilerin yenilgiye uğratılmasından sonra bunların geri gönderildiğini bildirmektedir. Bkz. (Şemsüddin Muhammed el-Musevî, nr. 224, vr. 325b).

benimsemedikleri görülmektedir. Kış mevsimi gelip yollar kapandığında ve Gur'dan hiçbir suretle yardım gelemeyeceğine kanaat getirildiğinde yerli halk Behramşâh'a mektuplar yazarak durumu arz etmişlerdir. Mektupların içeriği şu şekildedir: *Sultan Sûrî'nin yanında kendisine bağlı çok küçük bir grup vardır. Onun haricindekilerin hepsi Mahmûdî hanedanlığına bağlı kişilerdir. Sultana düşen bu fırsat kaçmadan acele bir şekilde geri gelip Gaznin'i tekrar ele geçirmektir*" (Cüzcânî, 1342, I, s. 394). Bu mektuplar ve ısrarlar doğrultusunda Sultan Behramşâh Hindistan taraflarından topladığı büyük bir ordu ile (Bosworth, 1977, pp. 114-116). Gazne tahtını tekrar ele geçirmek için harekete geçti (Zilkâde 543/Mayıs 1149)<sup>12</sup>.

Lahor'dan Gazne ve Hind askerlerinin yanı sıra Afganlardan ve Halaçlardan müteşekkil büyük bir ordu ile hareket eden Behramşâh'ı yol üzerinde her menzilde halk iyi bir şekilde karşılamış ve sultan bu durumu zafer kazanacağına bir delalet olarak görmüştür. Fakat yağmur dolayısıyla Gazneli ordusunun bazı yerlerde durması icap etmiş nihayet Zilhicce ayı sonlarında Kâbil hududuna varılmıştır (Dames, 1997, s. 827; Jabir Raza, 1994, s. 788; Köymen, 2011, II, 364).

Gazneli kuvvetlerini Hindistan emîri es-Sâlâr el-Hasan b. İbrahim el-Alevî komuta etmekteydi<sup>13</sup>. Behramşâh'ın Sultan Sencer'in kumandanı İmâdüddin Kamac'a gönderdiği Fetihnâme'ye göre Kâbil hududunda Oğuzlardan (Ghafur, 1960, s. 21) ve Gazneli halkının alt tabakasından oluşan<sup>14</sup> Gurlu ordusu ile Gazneli kuvvetleri arasında birkaç öncü çarpışma yaşanmış ve bunların hepsinde de Seyfüddin Sûrî yenilgiye uğratılmıştır<sup>15</sup>. Bu bilgi Seyfüddin Sûrî'nin etrafında az bir Gurlu kuvveti kaldığı yönünde kaynakların verdiği malumatı tekid eder niteliktedir. 544 yılı Muharrem ayının ilk Çarşamba günü/11 Mayıs 1149, iki taraf arasında tekrar savaş başlamış ve Gurlular kendilerine özgü bütün savaş taktiklerini kullanmalarına rağmen bir sonraki günün (2 Muharrem 544/12 Mayıs 1149) ikindi vaktinden sonra kesin bir yenilgiye uğramaktan kurtulamamışlardır. Behramşâh kendisine ihanet eden Gazne halkını kılıçtan geçirmiştir. Savaş meydanı başsız gövdeler ve gövdesiz başlarla o kadar dolmuştur ki askerlerin sokaklardan geçmesi güçleşmiştir. Behramşâh harp meydanında ölen Gurluların ve onlarla iş birliği yapmış olan

<sup>12</sup> Behramşâh sefer öncesinde Gurlulara karşı askerî destekte bulunması için metbû hükümdar Büyük Selçuklu sultanı Sencer'den de yardım istemiştir. Bkz. (Köymen, 1951, s. 574).

<sup>13</sup> Fetihnâme'de Behramşâh'ın savaşa iştirak etmiş üç oğlunun lâkapları şu şekilde geçmektedir: Semâü'd-devle Şemsü'l-Mille, Muizzü'd-devle Müeyyidü'l-Mille, Muinü'd-devle Mugîsü'l-Mille. Buna göre Behramşâh'ın dokuz oğlundan sadece üçü savaşa katılmıştır. Bkz. (Köymen, 1951, ss. 574-575).

<sup>14</sup> Behramşâh bu Fetihnâme'de Gazne halkını kâfir-i nimet'likle itham ettiği gibi Seyfüddin Sûrî'ye de aynı suçlamaları yöneltmiştir. Zira ona göre Sûrî, Behramşâh'a karşı savaşmakla kendisinin ve atalarının üzerinde bulunan 170 yıllık nimet hakkını inkâr etmektedir. Bkz. (Köymen, 1951, s. 574).

<sup>15</sup> İbnü'l-Esîr'e göre Sultan Sûrî'nin hizmetinde bulunan Gazne askerleri zâhiren Sultan Sûrî ile aynı safta yer alsalar da kalpleri aslında Behramşâh'tan yanaydı. Sûrî ile Behramşâh karşılaşınca Gazne askerleri eski hükümdarlarının tarafına geçerek Sûrî'yi teslim ettiler. Bu suretle Behramşâh 544/1149'de tekrar Gazne'ye hâkim oldu. Bkz. (İbnü'l-Esîr, 1989, XI, 124).

Gaznelilerin başlarını saltanat çadırının önüne yığdırmıştır. Ölümünden kurtulan ve içlerinde Sultan Sûrî'nin de bulunduğu iki binden fazla esir Sultan Behramşâh'ın önüne getirilmiştir. 9 Muharrem 544/19 Mayıs 1149'te Behramşâh tekrar Gazne'de tahta çıkmış ve Seyfüddin Sûrî'yi aynı gün idam etmiştir. Daha sonra maktûl sultanın başı bedeninden ayrılarak Irak'ta bulunan Sultan Sencer'e (Hasan b. Şihâh b. Hüseyin, vr. 255b; Köymen, 1951, s. 574; Zahirreddin Nişabûrî, 2018, s.116). gönderilmiştir<sup>16</sup>.

Fetihnâme'de geçen bu savaşların yaşandığına dair Cüzcanî herhangi bir bilgi vermemektedir. O, hadiseyi daha farklı bir şekilde aktarmaktadır. Buna göre; Sultan Behramşâh Hindistan taraflarından harekete geçip beklenmedik bir şekilde Gazne'ye ulaştı ve Sultan Sûrî üzerine bir gece baskını düzenledi. Sultan Sûrî kendisine bağlı güçleri ve veziri Seyyid Mecidüddin Musevî<sup>17</sup> ile birlikte Gazne'den çıkarak Gur'a doğru kaçtı. Behramşâh'ın süvarileri Seng-i Sürâh<sup>18</sup> mevkiinde onu yakalayana kadar izini sürdüler. Sultan Sûrî yanında bulunan az bir maiyetle Behramşâh'ın süvarilerine karşı savaşmak durumunda kaldı. Ancak nihayetinde yaya olarak tepelerdeki sığınaklara doğru kaçtı. Behramşâh'ın askerlerinin ok kılıflarında son ok kalana kadar Gurluları tepelerde yakalaması imkânsızdı. Bu sebeple Gazneliler, Sûrî ve destekçilerinin teslim olmaları durumunda kendilerinin güvenli bir şekilde kalacaklarına dâir vaatlerde bulunarak onları teslim aldılar. Gazne askerleri ve tutsaklar şehrin kapılarından birine ulaştıklarında iki deve getirildi. Bu develerden birine Sultan Sûrî diğerine ise Vezir Mecidüddin Musevî bindirildi. Onlar bu şekilde Gazne sokaklarında dolaştırılıp halka teşhir edildiler. Evlerin damlarından üzerlerine toz, dışkı ve küller saçıldı. Bu durum şehirdeki Pil-i Yek Tak köprüsüne ulaşmalarına kadar devam etti. Köprüye ulaştıklarında Sultan Sûrî ve veziri idam edildi (Cüzcanî, 1342, I, ss. 394-395; Şemsüddin Muhammed el-Musevî, vr. 325b).

<sup>16</sup> Ravendî 543/1148-1149 yılı olayları arasında verdiği bu bilgi hakkında şöyle söylemektedir: Umumî kabul gününde Sultan Behramşâh b. Mes'ûd, Gazne'den birçok hediyelerle beraber Gur meliki olan Sûrî'nin başını göndermişti. Sultana arz edildi. Bunun üzerine Kâtib Ferîd şu rubâiyi söyledi: *Senin hizmetine nifak sokanlar, ömürlerinin sermayesini kaybettiler. Başından uzak olsun Sâm menenjît illetinden öldü, işte Sûrî'nin başı da Irak'a getirildi.* Bkz. (er-Ravendî, 1999, I, s. 171). *Mücmel-i Fasihî*'de de 543/1148-1149 yılı olayları anlatılırken hem Sultan Sûrî'nin başının Irak'ta bulunan Sultan Sencer'e gönderildiği hem de aynı yıl içinde kardeşi Bahâüddin Sâm'ın menenjît (sersam) hastalığında öldüğü bilgisi verilmiş ve bunun üzerine yukarıda zikrettiğimiz rubâinin Edîb Sâbır diye biri tarafından yazıldığı söylenmiştir. Bkz.(Fasihî, 1348, II, s. 713.). Bahsi geçen şair Edîb Sâbır-ı Tirmizî mahir bir âlim, olgun bir şairdi. Sultan Sencer döneminde Tirmiz'den Merv'e gelmişti. Aslen Buhârâ'lıdır. Sâbır, Sultan Sencer ve devlet erkânının yanında çok kıymetliydi. Bkz. (Devletşâh, 1977, I, ss. 134-136).

<sup>17</sup> İbnü'l-Esîr bu vezirin adını Seyyid el-Mâhiyanî olarak zikretmektedir. Bkz. (İbnü'l-Esîr, 1989, XI, s. 124).

<sup>18</sup> Kaynaklarda adı geçmeyen bu yerin Seyfüddin Sûrî'nin kaçış güzergâhı dikkate alındığında Gazne'nin batısında; Gazne-Fîrûzkûh yolu üzerinde olması muhtemeldir.

*Târîh-i Firişte*'de (Esterabâdî, t.y., s. 121) Sultan Sûrî'ye yapılan muamele şöyle aktarılmaktadır: ...bu arada Behramşâh, Gur güçleri ile savaşıyordu. Seyfüddin'in alını siyaha boyandı. Ata biner gibi bir öküze bindirildi. Onun yüzü öküzün kuyruğuna doğruydu. Bu şekilde o kalabalığın bağırışları ve hakaretleri arasında bütün şehirde dolaştırıldı. İşkence edildikten sonra başı kesilerek Irak'ta bulunan Sultan Sencer'e gönderildi. Veziri Seyyid Mecidüddin ise bir kazığa oturtuldu. Hamdullah Müstevfî, Sultan Sûrî'nin Türkmenlerden bir grup tarafından yakalanıp Behramşâh'a teslim edildiğini ve sultanın onu Gazne'de bir öküzün üzerinde gezdirip taşıttığını ifade etmektedir (Hamdullah Müstevfî, 1387, s. 401). Netice itibarıyla Seyfüddin Sûrî, Behramşâh tarafından önce işkenceye tabi tutuldu, ardından da idam edilmek suretiyle öldürüldü (el-Ömerî, 2014, s. 275; Hândmîr, 1333, II, s. 602; Kazvinî, 1343, s. 91; Mîrhând, 1338, IV, s. 786; Şebânkâreî, 1376, s. 122).

Seyfüddin Sûrî'nin ölümünden sonra Firûzkûh tahtına geride kalan dört kardeşin en büyüğü olması hasebiyle Bahâüddin Sâm b. İzzeddin el-Hüseyn (544/1149) geçti. Sultan Sûrî'nin Gazne'de başına gelenler Bahâüddin Sâm'a bildirildiği zaman o kardeşinin yasını bile tutmadan intikam almak hırsı ile derhal harekete geçti. Gur'un değişik bölgelerinin yanı sıra Garcistan ve Cerum/Hurum'dan<sup>19</sup> gelen askerlerle büyük bir ordu toplandı. Bahâüddin Sâm aynı yıl içerisinde (544/1149) Gurluların Gazneliler üzerine gerçekleştirecekleri ikinci seferi başlattı. Ancak Gurlu ordusu Gilan şehrine ulaştığında Bahâüddin Sâm öldürülen iki kardeşinin acısına dayanamayarak<sup>20</sup> hayatını kaybetti (Bayur, 1987, I, s. 252; Cüzcânî, 1342, I, s. 338; Dames, 1997, s. 827; Esterabâdî, t.y., s. 128; Fasihî, 1348, II, s. 717; Ghafur, 1960, s. 24; Köymen, 2011, II, s. 369; Merçil, 2007, s. 89; Ravendî, 1999, I, s. 171).

#### **Alâeddin Hüseyin (Cihansûz) b. İzzeddin Hüseyin'in Gurlu Tahtına Çıkışı**

Daha önce Seyfüddin Sûrî'nin kardeşi Melikü'l-Cibâl Kutbüddin Muhammed'in intikamını almak için Gazne'ye sefer düzenlediği vakit Gur tahtına vekil olarak kardeşi Bahâüddin Sâm'ı tayin ettiğini görmüştük. Bu defa Bahâüddin Sâm öldürülen iki kardeşinin intikamını almak için harekete geçtiğinde o da kendisinden sonra yaşça en büyük olan kardeşi Alâeddin Hüseyin'in Gur tahtında

<sup>19</sup> Kelime *Tabakât-ı Nâsırî*'nin İngilizce tercümesinde Hurûm; Farsçasında ise Curûm şeklinde geçmektedir. Ancak tespit edilen kaynaklarda böyle bir yer ismine rastlanmamaktadır. Le Strange eserinde Arap coğrafyacılarının sıcak ve soğuk memleketleri tanımlamak amacıyla sıcak memleketler için Curûm soğuk memleketler için Sarûd kelimelerini kullandıklarını kaydetmektedir. Yine sıcak ve soğuk bölge manasına gelen Germsîr ve Serdsîr de coğrafyacılar tarafından kullanılmaktadır. Bu anlamda Cüzcânî'de bahsi geçen Curûm kelimesinin Gur bölgesinin sıcak kesimlerini ifa ettiği sonucu çıkarılabilmektedir. Bkz. (Strange, 1919, s. 314).

<sup>20</sup> Daha önce ifade edildiği gibi Nişabûrî, Ravendî ve Fasihî o dönemde yazılan bir rubâiyi örnek göstererek Bahâüddin Sâm'ın menenjit (sersam) hastalığından öldüğünü söylemektedirler. *Târîh-i Firişte*'de ise Sultan Bahâüddin'in çiçek hastalığından öldüğü söylenmektedir. Bkz. (Esterabâdî, t.y., s. 128).



vekil olarak bırakmıştı. Bahâüddin Sâm'ın öldüğüne dâir haberler kendisine ulaşınca da hükümdarlık tahtına asaleten geçti (544/1149) (Cüzcânî, 1342, I, s. 341; Esterabâdî, t.y., s. 128).

Alâeddin Hüseyin'in ismi kaynaklarda Hasan ve Hüseyin olmak üzere iki şekilde zikredilmektedir. *Ravzatü's-Safâ* ve *Habibü's-Siyer*'e göre Alâeddin, kardeşi Sûrî'nin Behramşâh tarafından öldürülmesinden sonra intikam hırsı ile harekete geçti. Yine aynı eserlere göre Alâeddin daha önce de Gazne'yi istila etmiş ve bu defa "eğer ben Gazne'yi bir daha almazsam benim adım da Hüseyin b. Hasan değil"<sup>21</sup> şeklinde bir beyit<sup>22</sup> söylemiştir<sup>23</sup>.

Yedi kardeş arasında ileri görüşlü ve ihtiras sahibi bir karaktere sahip olan Alâeddin Hüseyin kardeşi Bahâüddin Sâm'ın vefatından sonra 544/1149 yılında Fîrûzkûh'ta Gurlu Devleti tahtına çıktı<sup>24</sup>. Ana baba bir, iki kardeşinin aynı yıl içerisinde, baba tarafından bir kardeşinin de üç yıl önce Gazneliler tarafından öldürülmesi kendisinde bu devlete karşı müthiş bir intikam hırsına sebep olmuştu. Bu sebeple tahta çıktıktan kısa bir süre sonra Gazneli sultanı Behramşâh üzerine sefer yapmak üzere hazırlıklara başladı. Gur ordularının yanı sıra Garcistan'dan da takviye birlikler istendi (Cüzcânî, 1342, I, s. 341; Dames, 1997, s. 827; Ghafur, 1960, s. 25; Muhammed Avfî, 1324, s. 37).

### **Behramşâh İle Savaş ve Gazne Şehrinin İstilasası**

Seyfüddin Sûrî'nin zillet içinde öldürülmesi Sultan Alâeddin Hüseyin'in Gaznelilere savaş açmasına sebep olsa da Behramşâh böyle bir savaşa girmekten kaçınmıştır. Ancak Gur ordularının harekete geçtiği bilgisi kendisine ulaştırıldığında derhal hazırlıklara başladı. Gazne ve Hindistan'dan topladığı ordularıyla Ruhhâc ve Tekinâbâd üzerinden Germisîr'e oradan da Zemindâver'e geldi<sup>25</sup>. Gazneli ordularının Zemindâver'e gelmesinden önce Alâeddin Hüseyin öncülüğündeki Gurlu birlikleri

<sup>21</sup> İbnü'l-Esîr de aynı beyiti "eğer bir defa daha Gazne'yi yerle bir etmezsem bana da el-Hüseyin b. el-Hüseyin demesinler" şeklinde kaydetmektedir. Bkz. (İbnü'l-Esîr, 1989, XI, s. 145).

<sup>22</sup> Onun adının Hüseyin olduğunu söyleyen tarihçiler bu beyte dayanmaktadırlar. Aynı şekilde Hasan olduğunu söyleyen tarihçiler de mezkûr beyitte geçen Hüseyin ismini Hasan diye okumakta ve asıl isminin Hasan olduğunu söylemektedirler. Bkz. (Hândmîr, II, 1333, s. 602; Mîrhând, IV, 1338, s. 786).

<sup>23</sup> *Tabakât-ı Nâsîrî*'de onun ismi Alâeddin Hüseyin b. İzzeddin Hüseyin b. Sâm b. Hasan olarak geçmektedir. Bkz. (Cüzcânî, 1342, I, s. 347). Ayrıca bkz. (Öntürk, 2018, s. 144).

<sup>24</sup> *Esâhhü't-Tevârih*'te Bahâüddin Sâm hakkında bilgi verilmeyerek Sultan Alâeddin'in Sultan Sûrî'den sonra tahta geçtiği ifade edilmektedir. Bkz. (Şemsüddin Muhammed el-Musevî, nr. 224, vr. 325a).

<sup>25</sup> Köymen, Behramşâh'ın savaş hazırlığı yapmasına rağmen Alâeddin Hüseyin'e karşı koyacağı yerde Sistân tarafına çekildiğini, Sistân meliki Tâcüddin'in arazisine iltica ettiğini, bu durumun onun Alâeddin'e karşı savaşmak istemediğine delalet olduğunu kaydetmektedir (Köymen, 2011, II, s. 369). Ancak Gur ve Gazne arasında bulunan Zemindâver'de her iki ordunun karşılaşması ve kısa bir süre sonra da savaşa başlaması Behramşâh'ın da savaşmaktan yana olduğunu göstermektedir.

mezkûr şehre gelmiş ve savaş hazırlıklarına başlamıştı<sup>26</sup>. Behramşâh iki ordu arasında meydana gelecek muhtemel savaşı engelleyebilmek maksadıyla son bir hamle yapıp elçilerini Sultan Alâeddin'e gönderdi. Behramşâh elçileri vasıtasıyla Sultan Alâeddin'e Gur'a geri dönmesini, sakın bir şekilde atalarının mülkünde kalmasını, kendisinin fillerine karşı Gur ordusunun başarılı olmasının imkânsız olduğunu bildirdi. Esasen Behramşâh bu teklifi ile Gur arazisi üzerinde herhangi bir hak iddia etmeyeceğini, Gurluların bölgelerinde müstakil bir devlet haline gelmelerini resmen kabul ettiğini Sultan Alâeddin'e bildirmiş oluyordu. Ancak Behramşâh'ın sulh çabaları intikam hırsı ile hareket eden Alâeddin Hüseyin nezdinde bir karşılık bulmadı (Cüzcânî, 1342, I, s. 342; Köymen, 2011, II, s. 370; Piyadeoğlu, 2014, s.77).

*Târîh-i Firişte*'de Behramşâh'ın barış yollu tehdit ve teklifi şu şekilde aktarılmaktadır: *Behramşâh, Alâeddin Hüseyin'in durumundan haberdar olduğu zaman kendi ordularının üstünlüğü ile övünerek bir mektup yazıp onu korkutma gayretine girdi. Gur sultanına ailesini felaket uçurumuna sürüklememesini tavsiye etti. Alâeddin şöyle yanıtladı: "Behramşâh'ın bu talebi onun devletinin acizliğinin göstergesidir. Onun tehditleri onun silahları kadar acizdir. Hükümdarlar arasında komşuları ile savaş yapmak yeni bir şey değildir. Ama onun yaptığı gibi barbarlık yapmak cesaret olarak bilinmiyordu ve hükümdarlara karşı böyle bir şeyin yapıldığı daha önce hiç duyulmamıştı. Behramşâh emin olsun ki Allah onu terk etti ve Gur ailesinin temsilcisinin bu şekilde öldürülmesinden dolayı benim intikam almamı takdir etti* (Esterabâdî, t.y., s. 121).

Cüzcânî ise Alâeddin Hüseyin'in gelen elçilerle Behramşâh'a şu cevabı gönderdiğini kaydetmektedir: *Senin fillerin varsa benim de Harmillerim<sup>27</sup> var. Ama Allah biliyor ki gerçekten sen bir yanlışın içine düştün, sen benim kardeşlerimi öldürdün. Oysa ben senin ailenden hiçbir kişiyi öldürmedim. Sen Allah'ın söylediğini duymadın mı? "Her kim haksız yere öldürülürse, mirasçısına ya da akrabasına öcünü alması için izin verdik. Ama o da öldürmede sınırları aşmasın. Çünkü dinin verdiği yetki ile zaten desteklenmiştir"*<sup>28</sup>. Alâeddin Hüseyin bu ayeti söylemekle yapacağı savaşı İslâm dini teamüllerince meşrulaştırmış oluyordu.

Elçilerin Behramşâh'a verdikleri olumsuz yanıt üzerine her iki ordu savaş hazırlıklarını hızlandırdı. Bu arada Sultan Alâeddin ordusunun iki cengâveri,

<sup>26</sup> Bazı kaynaklarda savaş başlamadan evvel Behramşâh'ın öldüğü ve Alaeddin Hüseyin'in savaşı bir şekilde Gazne şehrini ele geçirdiği yazmaktadır. Bkz. (İbnü'l-Esîr, 1989, XI, s. 144; Abdükadir el-Badâûnî, 1380, s. 29; Hamdullah Müstevfi, 1387, s. 401). Ancak bu bilgiler doğru değildir. Nitekim gerçekleşen savaşlardan sonra Behramâh'ın Hindistan'a kaçtığı ve daha sonra tekrar Gazne'ye dönüp tahtta bir müddet kaldıktan sonra öldüğü bilinmektedir. Bkz. (Merçil, 2007, s. 90).

<sup>27</sup> Nesevî, Harmil kelimesinin baltacı manasına geldiğini ifade etmektedir. Bkz. (Nesevî, 1934, s. 88).

<sup>28</sup> (KUR'AN, İsrâ, 33).

Harmilleri yanına çağırıp Behramşâh'ın söylediklerini ilettiler. Bu Harmillerden birisinin adı Harmil-i Sâm diğeri adı ise Harmil-i Sâm Bencî idi. Sultan Alâeddin onlara “Behramşâh bir elçi gönderdi. Ben size karşı fillerimi getirdim dedi. Ben de bir cevap gönderip sizin fillerin varsa benim de Harmillerim var dedim. Bugün sizin her birinizin işi bir fili düşürüp yere sermektir” dedi. Onların her ikisi yeri öpüp garnizonlarına geri döndüler. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra Tekinâbâd'a bağlı Kütâhbazbâb<sup>29</sup> olarak adlandırılan mevkiye ordular karşı karşıya geldiler. İki pehlivan zırhlarının eteklerini bağlayıp savaşa girdiler. Behramşâh'ın filleri hamle yaptıkları zaman bu pehlivanlardan her biri bir file saldırdı ve hayvanların zırhlarının altına girip hançerlerle fillerin karnını yardı. Harmil-i Sâm Bencî savaştığı fili öldürmeyi başarsa da kendisi de filin altında kalıp öldü. Harmil-i Sâm ise kendi rakibi olan fili öldürmeyi başarıp geri döndü (Bosworth, 1984, pp. 778-779; Mustafa Khan, 1949, s. 205). Anlaşıldığı kadarıyla mübâreze usulünde gerçekleşen bu ilk karşılaşma Gurluların lehine sonuçlandı<sup>30</sup>.

Sultan Behramşâh tekrar savaşa girmekten kaçınsa da artık yapabileceği bir şey kalmamıştı. Savaş bir kez daha başlayınca Sultan Alâeddin tam teçhizat kuşandı ve zırhının üzerine giymek üzere koyu kırmızı renkli cübbesinin getirilmesini istedi. Sultanın bunu yapmaktan maksadı ok, kılıç ya da mızrak darbesi ile yaralandığı takdirde vücudundan çıkan kanın görünmesini engellemek ve bu şekilde askerlerinin umutsuzluğa kapılmadan savaşa devam etmelerini sağlamaktı (Cüzcânî, I, 1342, s. 342; Esterabâdî, t.y. s.121; Köymen, 2011, II, s. 371).

Gur askerlerinin piyade savaş esnasında bir taktikleri vardı. Onlar ham öküz derisini ikiye katlayarak bir giysi haline getirirlerdi. Bu giysinin her iki tarafını sıkıştırılmış ve şekillendirilmiş pamuk ile sararlardı. Gur piyadeleri bu giysiyi omuzlarından attıkları zaman ayaklarına kadar kaplanırdı. Bu şekilde askerler bir duvar gibi görünürlerdi. Pamuğun niteliğinden ve sıkıştırılmışlığından ötürü hiçbir silah bu giysiyi etkilemezdi. Gurlular bu savaş taktiğine Kârвах adını vermişlerdi. Savaş tam anlamıyla başladığı zaman Devletşâh b. Behramşâh bir fil ve bir bölük ile hamle yaptı. Sultan Alâeddin Kârвах taktiği ile dizilen askerlerine Devletşâh'ın kısıp alınması için bölünmelerini emretti. Onlar bu doğrultuda dizilimlerini açtılar. Böylece asrın savaşçısı olarak nitelendirilen (Merçil, 2007, s. 90). Devletşâh fili ile o yarıktan içeri girdiği zaman piyade birliği tekrar gediği kapattı. Şehzade her taraftan kuşatıldıktan sonra birliği ile birlikte öldürüldü<sup>31</sup>. Behramşâh'ın orduları bu

<sup>29</sup> Abdulhay Habîbî bu yerin asıl isminin Kütâhbâz olduğunu ve şimdi Gazne şehrinin güneydoğusunda bulunduğunu ifade etmektedir. Bkz. (Cüzcânî, 1342, I, s. 342, d.n. 3).

<sup>30</sup> *Târih-i Firişte*'de savaşın ilk aşamasında Gaznelilerin üstünlük sağladıklarına ve savaşın seyrini Harmillerin değiştirdiğine yönelik kayıtlar bulunmaktadır. Bkz. (Esterabâdî, t.y. 121).

<sup>31</sup> *Târih-i Firişte*'de Devletşâh'ın ölümü şöyle aktarılmaktadır: Behramşâh Alâeddin'in gücünün farkındaydı. Ama onun oğlu ve aynı zamanda ordusunun kumandanı Devletşâh hasmına karşı savaşmak için ilerledi. Büyük Harmil Devletşâh'ın filinin karnını yardı. Ama kendisi de hayvanın altında öldü. Bu arada Alâeddin, Melik Devletşâh'ı mızrağı ile öldürdü. Diğer Harmil Behram'ın filine saldırdı ve birçok yaralamadan sonra koca hayvanı yere serdi. Ama Behram

büyük yenilgi ile dağılıp uzaklaşmaya başladılar. Sultan Alâeddin dağılan Gazne kuvvetlerini aşama aşama Tekinâbâd yakınlarında bulunan Cûş-ı Âb Germ'e (Kaynayan su) kadar takip etti. Burada iki ordu arasında ikinci savaş başladı. Ancak Behramşâh'ın orduları bir kez daha yenilgiye uğrayıp Gazne şehrine kadar çekildi. Gazneli sultanı burada Gazne halkından ve piyadelerinden topladığı ordu ile üçüncü kez savaşa girdi. Ama o düşmanın üstesinden gelmeyi başaramayıp bir kez daha yenilgiye uğradıktan sonra Hindistan tarafına kaçtı<sup>32</sup>. Böylece Gazne şehri Gurluların eline geçmiş oldu (544/1149) (Ahmet Cevdet Paşa, 1972, s. 322; Cüzânî, 1342, I, s. 342; Esterabâdî, t.y., s. 122; Ghafur, 1960, s. 125; Hasan b. Şihâh b. Hüseyin, vr. 255b; Şemsüddin Muhammed el-Musevî, vr. 325a). Gur hükümdarı Gazne şehrinde nevbet<sup>33</sup> çaldırdı (Reşîdüddin Fazlullah, 2011, s. 174).

kurtulup bir ata bindi ve her yönden kaçan askerleri ile birlikte kaçtı. Bkz. (Esterabâdî, t.y., s. 121).

<sup>32</sup> Devletşâh'ın *Tezkiretü's-Şûarâ* adlı eserinde Behramşâh'ın kaçıışı ile ilgili şöyle bir hikâye anlatılmaktadır: *Gur sultanlarından Melik Alâeddin, Behramşâh'a hücum etti. Behramşâh, onunla bir su kenarında harbe tutuştu. İki yüz savaş fiili olmasına rağmen Alâeddin tarafından bozguna uğratıldı. Gece soğuğun şiddetinden bir harabeye sığındı. Orada bir köylü gördü ve yiyecek ne yemeğin var? diye sordu. Köylü önüne ekmek ve dere kenarında bitmiş yabancı nane getirdi. Yemeği yedikten sonra istirahat çekildi. Sonra köylüden üzerine örtecek bir şey istedi. Köylü "Ey genç Ulu Tanrı biliyor ki öküz üzerine örttüğüm çuldan başka bir şeyim yok. Müsaade edersen üzerine örteyim" dedi. Sultan "niçin öküzcü olduğunu söyledin, haydi getir üzerime ört" dedi. Köylü o gece onun siret ve suretinden sultan olduğunu anladı. Sabahleyin Sultana "Tanrı'nın izzet ve celâli hakkı için söyle sen sultan mısın?" diye sordu. O da "evet sultanım" dedi. Köylü hümgür hümgür ağladı ve sultanın ayaklarına kapanarak: "Ey cihan halkının efendisi olan sultan! Bu kadar şecaat ve kahramanlık sende olduğu, bu kadar büyük bir orduya ve savaş fillerine sahip bulunduğun halde nasıl oldu da sen şu fena mayalı Gurlu'ya mağlup oldun" dedi. Sultan köylüye "toprağı bellediğin beli yukarı kaldır" dedi. Bu bele doğru bir ok attı. Ok, köylünün elindeki beli geçerek yere saplandı. Bunun üzerine sultan tebessüm etti. İşte kuvvet ve sanatum bu derece fakat ne yazık ki talih yüz çevirdi dedi. Sultan o mağlubiyet üzerine Hindistan'a gitti. Alâeddin Gazne'yi yağma ve ahalisinin birçoğunu öldürdükten sonra kardeşine teslim etti. Kendisi Herat'a döndü. Sultan Behramşâh Hindistan'dan geri döndü. Alâeddin'in kardeşini bir öküze bindirip Gazne mahallelerini dolaştırdı. Bkz. (Devletşâh, 1977, ss. 116-117.) Devletşâh açık bir şekilde Seyfüddin Sürî döneminde Gazne şehrinin savaşız bir şekilde alınması ile Alâeddin Cihansüz döneminde gerçekleşen savaşı karıştırmaktadır.*

<sup>33</sup> Kelime manası ile *davulhane*, askeri mızıkla olup İslâm ülkelerinde askeri mızıkla takımı ile bunun savaş meydanında veya şehirde iken bulunduğu yerin adıdır. Bu kelime askeri mızıkanın esas unsuru olan davula ve bu mızıkla takımının icra ettiği hususi musiki şekline icra olunmalıdır. *Nevbe* ise sonraları birçok fasıllardan ibaret olup *nakkare-hâne* tarafından beş namaz vaktinde hükümdarın sarayı ve üç gündüz namaz vaktinde ise daha küçük erkânın ikametgâhları önünde çalınan hususi bir müzik parçası idi. *Nevbe* sadece hükümdarlık alametlerinden biri olarak kalmaz onun nağmeleri dinleyenlerin hürmetkarâne susmalarını gerektirirdi. Türklerde *nevbet* Hunlar ve Göktürklerden beri hâkimiyet alâmeti olarak benimsenmiş ve bu gelenek Osmanlılara kadar sürmüştür. Selçuklu sultanları, melikler, tâbi hükümdarlar ve emîrlerin üç namaz vaktinde (sabah, akşam, yatsı) *nevbet* çaldırmalarına izin vermişler, beş *nevbet* çaldırmalarını isyan kabul etmişlerdir. Bkz. (Özaydın, 2007, ss. 38, 40; Palabiyik, 1996, s. 149).

Sultan Alâeddin Hüseyin'in kaynaklarda Cihansûz (Acunu Yakan) olarak anılmasının yegâne sebebi Gazne şehrini ele geçirdikten sonra gerçekleştirmiş olduğu katliamlardır. Kardeşleri Kutbüddin Muhammed, Bahâüddin Sâm ve Seyfüddin Sûri'nin intikamını almak için başlatmış olduğu savaşta Gaznelilerin baş şehrini ele geçirerek emellerine ulaşmış oluyordu<sup>34</sup>. Sultan Alâeddin yedi gün yedi gece şehrin yakılmasını emretti (Ayan, 2008, s. 89; Badâunî, 1380, I, ss. 28-29; Hândmîr, 1333, II, 603; Konukçu, 1996, s. 480; Mîrhând, 1338, IV, 786; Şemsüddin Muhammed el-Musevî, vr. 325a). Cüzcânî bu yangın sebebi ile oluşan dumandan gündüzlerin gece gibi görüldüğünü, alevlerin parıltılarından ise gecelerin gündüz gibi aydınlık olduğunu kaydetmektedir. Şehrin yakılmasının yanı sıra Gur askerleri de bu yedi gün zarfında yağma, çapulculuk ve katliama devam ettiler. Şehirde bulunan erkekler öldürüldü, kadınlar ve çocuklar esir alındı (Cüzcânî, 1342, I, 344).

İbnü'l-Esîr, Sultan Alâeddin'in Gazne'de yaptıklarını şöyle aktarmaktadır: *Alâeddin şehri ele geçirip üç gün boyunca yağmaladı, kardeşini esir eden Alevîleri yakalayıp dağın tepesinden aşağı attı ve kardeşinin idam edildiği yeri tahrip etti. Kardeşi ve Gurluları yererek şarkı söyledikleri ifade edilen kadınları yakalayıp bir hamama attı ve ölünceye kadar oradan dışarı çıkmalarına mani oldu* (İbnü'l-Esîr, 1989, XI, ss. 124, 145).

Sultan Alâeddin katliamların yanı sıra Gazneli Sultan Mahmud, Sultan Mes'ûd ve Sultan İbrâhim dışında diğer Gazneli sultanlarının türbelerini de yıktırdı<sup>35</sup>. Gur orduları Gazne şehrinde bu tahribatları gerçekleştirirken Sultan Alâeddin içki ve eğlence ile meşgul oldu. Ayrıca öldürülen kardeşleri Kutbüddin Muhammed ve Seyfüddin Sûri'nin defnedildikleri yerlerden çıkarılıp Fîrûzkûh'a götürülmek üzere tabutlara konulmasını emretti. Sekizinci gece geldiğinde Gazne tamamen yakılıp yıkılmış, binlerce insan öldürülmüştü. *Âdâbü'l-Harb ve's-Şecâ* adlı eserde öldürülen kişi sayısının altmış bini aştığı kaydedilmektedir (Fahr-i Müdebber, 1346, s. 437). *Tabakât-ı Nâsiri*'de Sultan Alâeddin'in kendisini öven birkaç beyit

<sup>34</sup>*Câmi'ü't-Tevârih*'te Sultan Alâeddin'in intikam arzusuna dair şu bilgiler bulunmaktadır: Alâeddin korkusuz, acımasız, zorba ve kudretli biriydi. O tarihte onun kardeşlerini öldürmüşlerdi. Kimsenin yüksek sesle konuşup bağırması mümkün olmadı. Bineklerin nefes almalarına ve anırmalarına dahi izin vermeyip nevbet çalana kadar sabretmişti. Ne zaman ki Gazne'yi fethetti, o zaman nevbet çaldırdı ve gece uyudu. Bkz. (Reşidüddin Fazlullah, 2011, s. 174).

<sup>35</sup>*Habîbü's-Siyer*'de Sultan Alâeddin'in Sebüktegin evlatlarının tamamının türbelerini yıktırdığı ve Cihansûz lakabını da bu sebeple aldığı kaydedilmektedir. (Hândmîr, 1333, II, 603). Yine *Çehâr Makâle* adlı eserde Alâeddin Cihansûz'un Gazne'de yaptıklarına dair şu bilgiler aktarılmaktadır: Âlemin padişahı Alâ'üd-dünya ve'd-din Ebû Alîyyu'l-Hasan b. el-Hüseyin Muhtar Emîrü'l-Mü'minin o iki padişah Şehriyâr-ı Şehîd ve Melik Hamid'in intikamını almak üzere gitti. Behramşâh onun önünden kaçtı. Hafife aldıkları ve mübalağa ettikleri o iki şehidin (Alâeddin Hüseyin'in kardeşleri Kutbüddin Muhammed ve Seyfüddin Sûri'yi kastediyor) derdi üzerine Gazne şehrini yağmaladı. Mahmud'un, Mes'ûd'un, İbrahim'in imaretlerini harap etti. Onların övgülerini altına sattı. Kimsede onun yiğitliği yoktu. (Nizâmî Aruzî, 2016, ss. 44-45).

bestelediği ve bu beyitleri çalgılar eşliğinde söylediği ifade edilmektedir. Zikredilen beyitler şu şekildedir:

*Dünya bilir ki ben cihânın şâhıyım,  
Abbasî hanedanının ışığım,  
Alaeddin Hüseyin b. Hüseyin'im,  
Ki hanedanımın hükümdarlığı kalıcıdır.  
Hükümdarlığın gül bahçesine oturduğum zaman,  
Bana bir olacak yeryüzü ve gökyüzü,  
Arzu edileni başa kakan cesur askere sahibim,  
Ölüm oyunları benim mızrağımın ucundadır.  
Umudum askerlerimin tozunu izler,  
İskender gibi yeryüzü ve gökyüzü bütün âlemin pehlivanıyım,  
Bir şehir için diğerinin şahlığına oturanım,  
Gazne korkusuzlarından idim,  
Sönüp giden hanedan mülkünün gül bahçesinde oturanım.  
Nil Nehri gibi bir kan ırmağı idim,  
Ancak şimdi yaşlı ve çocukların şefaati dilediği pehlivanım,  
Benim çiçek açan servetim onlar için şefaattir,  
Sahip olduklarının hatırına onların canını bağışladım,*

*Canlarını bağışlamam onlar için merhametimin göstergesidir* (Cüzcânî, 1342, I, ss. 344-345; Hândmîr, 1333, II, 903; Hasan b. Şihâh b. Hüseyin, vr. 255b; Mîrhând, 1338, IV, 786; Muhammed Avfi, 1324, ss. 37-38).

Sultan bu beyitleri ile kendisini Abbasî halifeliğinin koruyucusu saymaktadır. Yine o Gaznelilerin bu savaş ile birlikte talihlerinin yok olduğunu, geride kalan Gazne halkına da şefaati edip katliamı durdurduğunu ve bu durumun kendisinin merhametinden ileri geldiğini bildirmektedir. Ancak az sonra görüleceği üzere Sultan Alâeddin'in yaptıkları Gazne ile sınırlı kalmamıştır. O intikamını aldığı kanaat getirdikten sonra işgalin sekizinci gününde kardeşleri için taziye merasimi düzenledi ve ilk taziye kabulünü de Gazne'de gerçekleştirdi. Bundan sonraki yedi gün de kardeşlerinin başında bekleyerek Kur'ân'ın tamamını birkaç defa okuyup sadakalar dağıttı. Ardından Gur'a dönmek üzere ordusu ile birlikte yola koyuldu. Onun Gazne'den ayrılışının batıda beliren Selçuklu tehlikesinden ileri geldiği yönünde yorumlar yapılmaktadır (Merçil, 2007, s. 90; Mustafa Khan, 1949, s. 209; Sıddıqui, 1999, s. 545).

Sultan Seyfüddin Sûrî ile birlikte idam edilen diğer bir kişi de onun veziri Mecidüddin Musevî idi. Sultan Alâeddin vezirin de intikamını almak için Gazne âlimlerinin yakalanıp huzuruna getirilmelerini emretti. Âlimlerin her birinin sırtına Gazne toprağı ile doldurulmuş torbalar yüklendikten sonra yola çıkıldı. Emîr Hân, Sultan Alâeddin'in acımasız komutanlarından biriydi. Gur orduları Fîrûzkûh'a dönerken sultan bu Emîr Hân'ı 500 süvari ile birlikte Gazne'de bıraktı. Kendisine Gazne şehrinin tekrar baştanbaşa yakılıp yıkılması talimatını verdi. Öyle ki yoldan

geçen herhangi birisi burada bir şehir yokmuş fikriyatına kapılacaktı (Mustafa Khan, 1949, s. 209).

Gurlu ordusu Büst şehrine geldiğinde Gazne'de yapıldığı gibi burada da yağma ve çapulculuğa başladı. Cüzcânî Büst'te bulunup dünyanın hiçbir yerinde eşi benzeri olmayan sarayların, camilerin ve diğer imaretlerin Gurlular tarafından yakılıp yıkıldığını bildirmektedir (Cüzcânî, 1342, I, s. 345).

Sultan Alâeddin payitaht Fîrûzkûh'a döndükten sonra beraberinde getirdiği Gazne âlimlerini öldürdü. Onların kanı ile Gazne'den sırtlarında getirdiği toprakları karıştırıp bu karışımdan elde edilen çamurla Fîrûzkûh'ta iki sur inşa ettirdi. Daha sonra da *es-Sultânü'l-Muazzâm* unvanını aldı ve Selçuklu sultanları gibi *çetr*<sup>36</sup> taşımaya başladı. Bu durum onun Büyük Selçuklu Devleti'ne tâbi iken metbû hükümdar Sultan Sencer'e karşı başlatacağı isyanın habercisiydi. Nitekim çetr taşımakla tâbi devlet statüsünden çıkıp bağımsız hareket etmeye başlamıştır (Hândmîr, 1333, II, s. 603; İbnü'l-Esîr, 1989, XI, s. 145).

## SONUÇ

Gurluların Gaznelilerle münasebetleri bir hanedan olarak Gur bölgesinde ortaya çıkmalarından kısa bir süre sonra başlamıştır. İki taraf arasında Gazneli Sultan Mahmud döneminde yaşanan savaşlar Gurluların yenilgisi ile sonuçlanmış ve bu devletin Gazneli tabiiyetine girmesine sebep olmuştur. Sultan Behramşâh'ın tahta çıkışına kadar nispeten sulh ile geçen süreç onun döneminde akamete uğramıştır. Behramşâh'ın dış siyasette almış olduğu yanlış kararlar Gaznelileri bir kez daha Gurlular ile karşı karşıya getirmiştir. Ancak bu dönem Gaznelilerin eski kudretinden uzak olduğu Gurluların ise bölgelerinde gittikçe güçlendiği zamana tesadüf etmektedir.

Sultan Behramşâh'ın ilk olarak Kutbüddin Muhammed'i haksız yere öldürmesi, ardından Seyfüddin Sûrî'yi Türk devlet telakkisinin hilaf-ı âdesine katletmesi Gurluların büyük bir intikam hırsına kapılmasına zemin hazırlamıştır. Kardeşlerin ölümünden sonra Gur tahtına çıkan Bahâüddin Sâm bu intikam hırsı ile harekete geçmiş ancak o da sefer güzergâhında hastalığa yakalanarak ölmüştür. Bu defa tahta çıkan Alâeddin Hüseyin de öldürülen kardeşlerinin yasını tutmadan Gazne seferi için hazırlıklara başlamıştır.

<sup>36</sup>Türkçeye Farsçadan geçen ve şemsiye, çadır anlamına gelen çetrin aslı Sanskritçe chattrâ kelimesidir. Çetr hükümdar sefere veya alayla bir yere giderken başı üzerinde tutulurdu. Bir mızrağın ucunda küçük bir kubbe şeklinde açılan bu saltanat şemsiyesi atlas veya altın sırmalı kadifeden yapılırdı ve tepesinde altın top denilen bir âlem bulunurdu. Büyük Selçuklularda da hükümdarlık alameti olan çetrin üzerinde ok ve yay resmedilmiş bir arma vardı. Selçuklu sultanı Tuğrul Bey'in 3000 süvari ile Nişâbûr'a girdiği zaman başı üzerinde kırmızı renkli ipekli kumaştan yapılmış bir çetr taşıttığı bilinmektedir. Bkz. (Taneri, 1993, ss. 293-294).

Bölgenin değişik kısımlarından ve Garcistan askerlerinden müteşekkil müttefik Gurlu kuvvetleri 544/1149 yılında Gazne'ye doğru harekete geçmiştir. İki taraf arasında savaş başlamadan önce Behramşâh'ın Alâeddin Hüseyin'i ikna çabaları da sonuçsuz kalmıştır. İki hükümdar arasında üç aşamada gerçekleşen savaşların tamamında Gurlular galip gelmeyi başarmışlardır. Behramşâh kendi tarihinde uğramış olduğu bu büyük felaketten sonra yanında bulunan az bir maiyetle Hindistan'a kaçıktan başka çare bulmamıştır.

Alâeddin Hüseyin'in tarihlerde Cihansûz olarak lâkaplandırılmasının yegâne sebebi elde etmiş olduğu muzafferiyetten sonra Gazne'de gerçekleştirmiş olduğu yağma ve katliamlardır. Nitekim şehir yedi gün yedi gece boyunca yakılıp yıkılmış ve altmış bini aşkın insan katledilmiştir. Bununla da yetinmeyen Alâeddin Hüseyin Gur bölgesine dönerken Gazne âlimlerini de beraberinde götürmüş ve Fîrûzkûh'a varıldığında onları da öldürerek kanları ile sırtlarında getirdikleri toprakları karıştırıp bu karışımdan elde edilen çamurla Fîrûzkûh'ta iki sur inşa ettirmiştir. Tarihlerde eşine az rastlanan bu yağma ve katliam, Alâeddin Hüseyin'in bağımsız hareket etmesine ve bu sıralar devletin tabiiyet arz ettiği Büyük Selçuklulara karşı isyan etmesine de sebep olmuştur.

#### KAYNAKÇA

Abdulkadir el-Badâûnî. (1380). *Müntehabü't-tevârih*. Mevlevî Ahmed Ali Sâhib. (Tash.). Tahran: Silsile-i İntişârât-ı Âsar ve Mefâhir-i Fergengî.

Abdul Ghafur, M. (1960). *The Gorids history, culture and administration 543-612/1148-1215-16*. Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Universität, Hamburg.

Ahmet Cevdet Paşa. (1972). *Kıyas-ı enbiyâ ve tevârih-i hulefâ*. İstanbul: Bedir Yayınevi.

Alptekin, C. (1989). Büyük Selçuklular. *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul: Çağ Yayınları. ss. 95-232.

Ayan, E. (2008). Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun yıkılış süreci. *Kuruluş ve Öküş Süreçlerinde Türk Devletleri Sempozyumu*, Sakarya.

Bayur, Y. H. (1987). *Hindistan tarihi*. I. Ankara: TTK.

Bosworth, C. E. (1977). *The Later Gaznavids; splendour and decay*. New York.

Bosworth, C. E. (1984). 'Alâ'-al-dîn Ḥosayn Jahânsûz. *Encyclopædia Iranica*, I/7, ss. 778-779.

Bosworth, C. E. (1998). Bahramsah b. Mas'ud (III). *Encyclopedia Iranica*, Vol. III. ss. 526-527.



Dames, M. L. (1997). Gur. *İ.A.*, IV. İstanbul: MEB, ss. 825-828.

Devletşâh b. Alâü'd-Devle Bahtîşâh el-Gâzi. (1977). *Tezkiretü'ş-şuarâ*. I. Necati Lügal (Çev.). İstanbul: Kervan Yayın ve Kitapçılık Neşriyat.

el-Cüzcânî, Ebû Amr Minhâcüddîn Osmân b. Sirâciddîn Muhammed. (1342). *Tabakât-ı nâsirî*. I. Abdulhay Habîbî. (Tash.). Kabil: Encümen-i Târîh-i Afganistan.

el-Ömerî, Şihabüddin b. Fazlullah. (2014). *Türkler hakkında gördüklerim ve duyduklarım (Mesâlikü'l-ebzar)*. D. Ahsen Batur. (Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.

er-Ravendî, Muhammed b. Ali b. Süleyman. (1999). *Râhat-üs-sudûr ve âyet-üs-sürûr*. II. Ahmet Ateş. (Terc.). Ankara: TTK.

Esterabâdî, Muhammed Kasım Hinduşah. (t.y.). *Târîh-i firîşte*. Muhammed Rıza Nasirî (Musahhîh). İsfahan: Merkez Tahkikat Rayane-i Kâime.

Fahr-i Müdebbir, Mübarek Şâh Muhammed b. Mansûr. (1346). *Âdâbü'l-harb ve 'ş-şecâ*, Ahmed Süheylî Hansarî. (Tash.). Tahran: Şirket-i İkbâl.

Habib, M. (1981). Shihabuddin of Ghur. *Collected Works of Professor Mohammad Habib*, New Delhi, 105-143.

Hamdullah Müstevfî, Ebû Bekir b. Ahmed b. Nasr Müstevfî Kazvînî. (1387). *Târîh-i güzîde*. Abdü'l-Hüseyin Nevâhî. (Tah.). Tahran: Müesseset-ü İntişârât-ı Emîr-i Kebîr.

Hândmîr, Gıyâsüddîn Hândmîr b. Hâce Hümâmüddin Muhammed b. Hâce Celâlüddin Muhammed. (1333). *Târîhu habîbi's-siyer fî ahbâr-ı efrâd-ı beşer*. I-II. Tahran: Kitabhâne-i Hayyâm.

Hasan b. Şihâh b. Hüseyin Yezdî, *Câmiü't-tevârih-i hasenî*. Fatih nr. 4307.

Hilleison, S. (1979). Behram Şâh. *İ.A.*, İstanbul: MEB, 454.

Hourcade, B. (1999). Fîrûzkûh. *Encyclopedia Iranica*, Vol., IX, ss. 636-639.

İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasan İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. (1987). *el-Kâmil fî't-târih*, XI, Abdülkerim Özeydîm. (Çev.). İstanbul: Bahar Yayınları.

Kazvinî, Yahya b. Abdüllatif. (1343). *Lubbû't-tevârih*. Tahran: İntişârât-ı Bünyâd.

Khan, G. M. (1949). A History of Bahram Shah of Gaznin. *Islamic Culture*, Vol. XXIII, ss. 199-235.

Konukçu, E. (1996). Gazne. *DİA*, XIII, İstanbul: TDV, ss. 479-780.

Köprülü, M. F. (1978). Fîrûzkûh. *İ.A.*, İstanbul: MEB, 655-657.

Köymen, M. A. (1951). Selçuklu devri kaynaklarına dair araştırmalar, I. Büyük Selçuklu İmparatorluğu'na dair münşeat mecmuaları. *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, VIII/4. (Ayrı Basım).

Köymen, M. A. (2011). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu tarihi*. II. Ankara: TTK.

Merçil, E. (2007). *Gazneliler Devleti tarihi*. İstanbul: TTK.

Mîrhând, Seyyid Hamîdüddin Muhammed b. Burhânüddin Hâvendşâh b. Kemâlüddin. (1338). *Ravzatü's-safâ fî sîreti'l-enbiyâ ve'l-mülûk ve'l-hulefâ*. IV. Abbas Zeryab (Neşr.). Tahran: İntişârât-ı İlmî.

Muhammed Avfî. (1324). *Lübâbü'l-el-bâb*. Leyden: Brill.

Nesevî, Şihâbüddin Ahmed. (1934). *Sîret-i Sultan Celaleddin Mengübirî*, Necip Asım. (Terc.). İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası.

Nizâmî Aruzî Semerkandî. (2016). *Çehâr makâle*, Esin Eren Soysal. (Çev.). İstanbul: Demavend Yayınları.

Öntürk, V. (2018). Ravzatu's-safâ ve habibü's-siyer'e göre Gurlular. *Journal of History*. vol.XI, ss. 129-161.

Özaydın, A. (2017). Nevbet. *DİA*, XXXIII, İstanbul: TDV. ss.38-41.

Palabıyık, M. H. (1996). *Gazneli Devleti saray teşkilatı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Piyadeoğlu, C. (2014). Gazneliler ve Büyük Selçuklularda filin kullanılmasına dair bazı tespitler. *XI. Millî Türkoloji Kongresi*, İstanbul.

Raverty, H. G. (1881). *Tabakât-ı nâsirî: a general history of the Muhammadan dynasties of Asia*. I. Rivington.

Raza, S. J. (1994). The Afghans and their relations with the Ghaznavids and the Ghurids. *Proceedings Of The Indian History Congress*, Vol. LV, 1994, 784-791.

Reşîdüddin Fazlullah Hemedânî. (2011). *Câmi'ü't-tevârih*. Erkan Göksu-H. Hüseyin Güneş. (Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.

Sıddıqui, I. H. (1999). Chansûz Alâeddin. *DİA*, VII, İstanbul: TDV, ss.544-545.

Strange, G. L. (1919). *The geographical part of the Nuzhat-Al-Qulûb composed by Hamd-Allah Mustawfî od Qazwin*. Leyden: Brill.

Szuppe, M. (2003). Herat, history, medieval period. *Encyclopedia Iranica*, ss. 206-211.

Şahin, M. (2013). *Ortaçağ'da herat bölgesi (Gaznelilerin kuruluşundan Timurluların yıkılışına kadar)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

Şebânkâreî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. (1376). *Mecmâü'l-ensâb*. Muhaddis, M. H. (Tash.). Tahran: Müesseset-ü İntişârât-ı Emîr-i Kebîr.

Şemsüddin Muhammed el-Musevî, *Kitâb-ı esâhhü't-tevârih*. Turhan Sultan, nr. 224.

Taneri, A. (1993). Çetr. *DİA*, VIII, İstanbul: TDV, ss. 293-294.

Togan, Z. V. (1987). Herat. *İ.A.*, V/1, İstanbul: MEB Yayınları. ss. 429-442.

Yâkût el-Hamevî, Şihâbüddîn Ebî Abdullah. (1977). *Mu'cemü'l-buldân*. IV. Beyrut: Dâru Sadr.

Zahireddin Nişabûrî. (2018). *Selçuknâme*, Ayşe Gül Fidan. (Çev.). İstanbul: Kopernik Yayınları.